

ler. Bedst virker det i Nielsen og Winthers "Videnskaben rundt i 80 dage - en essayistisk dannelsesrejse". Det er et dramatiseret kritisk oplæg og en opfordring til at sætte sin egen, kendte horisont på spil i mødet med andres, hvor dannelse ses både som en personlig og en social proces. Her er der måske kulturelle forskelle, men ingen kulturkløft. Det er en god og konstruktiv tanke. Langt bedre end den fortsatte insisteren på to kulturer og to vidensidealer.

For idéhistorikere og andre, der vil arbejde med naturvidenskabens krise eller om dannelsesdiskussionernes betydning og udbredelse i et aktualiserende projekt, er materialet i Socialforskningsinstituttets to bøger og diskussionerne i *Naturvidenskab - dannelse og kompetence* et godt udgangspunkt. Her finder vi både vigtigt materiale til at belyse problemerne samt frugtbare diskussioner. Vi får et opgør med naturvidenskaberens selvtilstrækkelighed, der er ligeså uheldig som den humanistiske, og eksempler på, at man faktisk kan tænke udover den selvforstærkende idé om en kulturkløft. Vi kan nå langt med en større videnskabsforståelse. Men det kræver noget. Af alle parter.

Peter C. Kjærgaard

Vidensdomæner, videnssamfund og dannelse

Bernt Gustavsson, *Vidensfilosofi*, på dansk ved Ib Høj Hansen, Forlaget Klim, Århus 2001, 239 sider, 265 kr.

Et af tidens modeord er *viden*. Det indgår i begrebslige konstellationer som *videnssamfund*, *vidensøkonomi*, *vidensdeling* etc. Til trods for vidensbegrebets centrale betydning bliver det som oftest underkastet en stedmoderlig behandling. Det er blandt andet dette, den svenske idéhistoriker Bernt Gustavsson vil komme til livs med *Vidensfilosofi*.

Gustavsson kritiserer for eksempel sociologen Manuel Castells for ikke at stille skarpt på vidensbegrebet, til trods for at han i *The Rise of the Network Society* opfatter anvendelsen af 'viden på viden' som det distinkt nye i det postindustrielle netværksamfund. Castells reproducerer blot Daniel Bells (en af pionererne indenfor postindustrialismen) 'positivistiske' vidensbegreb: "Knowledge: a set of organized statements of facts or ideas, presenting a reasoned judgment or an experimental result, which is transmitted to others through some communication medium in some systematic form." Sådanne definitioner af viden er typiske i den vestlandske tænkning, mener Gustavsson, og dens reduktionisme er, som det skal vise sig, potentielt farlig.

Gustavsson finder en mere elaboreret videnstopologi hos Aristoteles i dennes *Den Nikomacheiske Etik*. Her henter han de klassiske begreber

episteme, techne og *fronesis*. Episteme er viden om det uforanderlige og forsøger at give en entydig beskrivelse af verden. Over for dette står feltet for det, der kunne være anderledes, det vil sige feltet for den menneskelige handling og frembringelse. Denne handling falder i to: Den instrumentelle handling, hvis mål ligger uden for handlingen selv, og den etiske handling, der har mål i sig selv. De tilhørende vidensdomæner benævnes henholdsvis *techne* og *fronesis*. De tre begreber udgør alle aspekter af viden. Der er væsentlige overlap mellem dem, men de lader sig ikke reducere til hinanden. Diskussionen af disse vidensdomæner udgør ryggraden i *Vidensfilosofi* og behandles i hver deres kapitel.

Under episteme henregnes den teoretisk-videnskabelige viden. Dette har været den dominerende vidensopfattelse i vesten i epistemologien, filosofien og videnskaben siden Platons (tendentielt tautologiske) definition af viden som *sand, berettiget tro*. I dette kapitel udlægges de traditionelle diskussioner og markeringer fra videnskabsteori over videnskabshistorie til videnskabssociologi. Det er inden for denne kategori Castells vidensopfattelse falder. Viden opfattes her som objektivt tilgængelige, eksplicitte enheder, der kan distribueres frit mellem mennesker som enhver anden ting eller vare.

Den positivistiske vidensopfattelse korrigeres af *techne*. Med *techne* menes den praktisk-produktive kynlighed. Her anskues viden som forankret i den menneskelige handling og er således knyttet til det enkelte indi-

vid og den partikulære situation. Episteme er kun den halve sandhed, når det gælder viden. Enhver videnskabelig viden, der er en viden om *at*, er altid understøttet af en tavs, implicit viden, der er en viden om *hvordan*. Det er især efterkrigstiden med Heidegger, pragmatismen og Merleau-Ponty i spidsen, der har bidraget til denne vidensopfattelse. Viden er personbunden og lader sig ikke uden videre overføre fra menneske til menneske.

Sidst behandles *fronesis*, der er den politisk-etiske klogskab. Frem til nu har brugen af Aristoteles forekommet underligt umotiveret. Gustavsson giver ikke andet end belejlighedshensyn som begrundelse for brugen, idet væsentlige træk i nutidens diskussion om viden slutter op omkring hans kategorier. (Han tilslutter sig i øvrigt den gængse udlægning, der totalt ignorerer Aristoteles' tilbageværende vidensbegreber *sofia* og *nous*.) Med *fronesis*kapitlet kommer Aristoteles dog omsider selv til orde. *Froneis*begrebet bliver sat i spil med og mod utilitarismen og kommunitarismen, og Gustavsson søger, ved hjælp af Gadammers nytolkninger, en velafbalanceret position ved siden af liberalismen og konservatismen. Begrebet er dog stadig svært at få hold på i hans udlægning. Som en afrundende markering hedder det, at "den rette tillempling i det rette tilfælde kræver en bestemt form for formåen, en god dømmekraft. Den viden vi anvender, når den generelle viden tillemper på konkrete situationer, er *fronesis*." Det står dog klart, og det er den væsentlige pointe, at Gustavsson med *froneis*begrebet forsøger at

(gen)indsætte hele vidensspørgsmålet i en etisk og dannelsesteoretisk ramme. Det er dannelsesperspektivet, der er Gustavssons egentlige anliggende. Der gøres fra starten opmærksom på, at *Vidensfilosofi* er en opfølger på hans *Dannelse i vor tid*. Det er hans tese, at videnssamfundet, hvor viden opfattes som den vigtigste produktionsfaktor og vare, har undergravet vidensbegrebets etiske og dannende rolle. Gustavsson frygter, at uddannelsen kommer til at udspille sig udelukkende på markedets præmisser. Han begrundet sin frygt i de teorier om uddannelse som investering i human kapital, der siden midten af 80'erne har undergravet uddannelsernes demokratiske og humanistiske intentioner. Det er næppe nogen overraskelse, at Gustavsson mener, at den økonomiske og tekniske udvikling har behov for at blive demokratiseret og humaniseret. Episteme må – på tværs af feltets egne neutralitetsintentioner – underkastes det demokratiske spørgsmål om det gode liv, fronesis.

For at overkomme reduktionistiske vidensopfattelser som Castells' foreslår Gustavsson en adskillelse mellem information og viden. Information bærer alle epistemers kendetegn og kan handles på markedet som en vare. Information er imidlertid virkningsløs i sig selv. Først den personlige tilegnelse og tillempling gør information til viden, det vil sige gør information brugbar. Hermed problematiseres begreberne vidensdeling og videnssamfund, idet blot information er i et distribuerbart format.

Samlet står *Vidensfilosofi* som en

lille, men gedigen introduktion til de forskellige vidensbegreber uden dog på nogen måde at være revolutionerende. Bogens egentlige styrke ligger i anskueliggørelsen af den aktuelle diskussion indenfor pædagogikken som kampe mellem de forskellige vidensdomæner. Derigennem understreges det demokratiske underskud i videnssamfundets uddannelsesretorik og det tilhørende krav om rehabilitering af dannelsesstraditionen.

Martin M. Nielsen

At tænke bredt, stikke dybt og samtidig rage højt op!

Rüdiger Safranski, *Nietzsche. En biografi om hans tænkning*, Gyldendal, København 2001, 328 sider, 298 kr.

Lad det være sagt med det samme og uden omsvøb så enhver uoplyst, men begavet er på det rene med indholdet af denne anmeldelse: Der er ikke blot tale om en god bog. Der er tale om en virkelig god bog, som man som læser uvægerligt må bøje sig anerkendende ind under og besinde sig på, som var den nærmest et grundvilkår for den menneskelige tilværelse. Og bøger har jo det forunderlige træk ved sig, dels at de kun vender ryggen til os, når vi ikke gider læse dem, dels at de uafsladligt byder sig til ud fra følgende tekstmæssige imperativ: Vi elsker at blive læst - vov det!